

رساله عملی در وجه التزام

تالیف:

محمد خاکباز
مدرس دانشگاه

با دیبانه استاد:

دکتر نجاه علی الماسی
استاد دانشگاه تهران

مجمع علمی و فرهنگی مجد

فهرست مطالب

۱۱	دیباچه آقای دکتر نجاد علی الماسی
۱۲	سخن مولف با خوانندگان
۱۵	فصل نخست: کلیات وجه التزام
۱۷	مبحث اول: شناخت مفهوم
۱۷	۱. تعریف وجه التزام (penale Clause)
۱۷	۲. شرط اساسی مطالبه وجه التزام
۲۰	۳. مبای مسئولیت در وجه التزام
۲۶	۴. لزوم یا جواز قرارداد راجع به وجه التزام
۲۸	۵. تقاضای وجه التزام و شرط تحدید مسئولیت
۲۹	مبحث دوم: دانی مشروعیت وجه التزام
۲۹	گفتار نخست: بیان مفهومی
۲۹	۶. دلایل مشروعیت در قضا امامیه
۳۰	گفتار دوم: مبانی حقوقی
۳۰	۷. مشروعیت وجه التزام در قانون ایران
۳۱	۸. ممنوع بودن اصل عمل استثنایی بر قاعده مشروعیت وجه التزام
۳۳	۹. ممنوع بودن وجه التزام با وجود نیاز بودن اصل عمل
۳۵	۱۰. امکان مطالبه خسارات معنوی در نامزدی یا وجود ممنوعیت الزام به نکاح
۳۶	۱۱. انحصار تخلیه با اثبات تخلف و مطالبه وجه التزام بابت تخلیه در صورت تخلف
۳۷	۱۲. فاقد اثر بودن عقد باطل و امکان دریافت خسارت ناشی از بطلان
۳۷	۱۳. وجه التزام در زیان‌های معنوی
۳۹	۱۴. وجه التزام در عقد قرض
۴۰	گفتار سوم: نگاهی به وجه التزام در دیگر کشورها
۴۰	۱۵. وجه التزام در حقوق فرانسه
۴۰	۱۶. قانون مدنی آلمان
۴۱	۱۷. قانون تعهدات سویس
۴۱	۱۸. قانون مدنی مصر
۴۲	۱۹. قانون مدنی عراق
۴۳	فصل دوم: توجه به تعهد مقابل مشروط له در دعوی وجه التزام
۴۵	۲۰. تمهید مقدمه
۴۵	مبحث نخست: کلیات موضوع

۴۵ ۲۱. تبیین قاعده
۴۷ ۲۲. میانی قاعده
۵۵ ۲۳. رعایت عدالت معاوضی
۶۰ ۲۴. بار اثبات عدم ایفای تعهد مشروط له
۶۱ مبحث دوم: تحلیل گزیده ایی از آرای محاکم
۶۱ گفتار نخست: توجه به تعهدات اولیه خواهان در دعوی وجه التزام
۶۱ ۲۵. توجه به تعهد مقابل خریدار در موضوع امضای سند رسمی
۶۲ ۲۶. توجه به تعهد مقابل خریدار در عقد بیع
۶۴ ۲۷. توجه به علت تخلف مشروط علیه در دعوی مطالبه وجه التزام
۶۶ ۲۸. توجه به تعهدات متقابل مستاجر در دعوی مطالبه وجه التزام علیه موجر
۶۹ ۲۹. ضرورت انجام مقدمه تعهد توسط مشروط له وجه التزام
۷۱ گفتار دوم: جمع بین مقررات حق حبس و وجه التزام
۷۱ ۳۰. طرح کلیات در جمع بین مواد ۲۳۰ و ۳۷۷ ق.م.
۷۳ ۳۱. طرح ایراد توسعه قلمرو حق حبس
۷۳ ۳۲. دلایل ریاضی حق حبس در موضوع التزام به تنظیم سند
۷۷ ۳۳. وجود حق حبس در تضمین حال
۷۷ ۳۴. نگاه جامع به مواد ۳۷۷ و ۳۷۸ ق.م. در دعوی وجه التزام
۸۵ ۳۵. جلوه‌های جدید حق حبس در دعوی مطالبه وجه التزام
۸۷ ۳۶. ملازمه منطقی بین حق حبس با بیع و بیحقی خریدار در مطالبه وجه التزام
۸۹ ۳۷. تکلیف به بررسی تعهدات شایع طرفین در فرض دفاع یا دعوی تقابل
۹۲ ۳۸. پرونده سوم در جمع بین مواد ۳۷۷ و ۳۷۸ ق.م.
۹۳ ۳۹. عدم وجود حق حبس برای بایع در فرض ادعای ابطال نشده
۹۷ فصل سوم: تمیز تعهد به وسیله از تعهد به نتیجه در مطالبه وجه التزام
۹۹ مبحث اول: کلیات موضوع
۹۹ ۴۰. تبیین ماهیت تعهد به وسیله و تعهد به نتیجه
۱۰۱ ۴۱. معیارهای شناخت تعهدات به وسیله از تعهدات به نتیجه
۱۰۱ ۴۲. ضابطه شناخت به وسیله یا به نتیجه بودن تعهد در موارد تردید
۱۰۲ مبحث دوم: تحلیل گزیده ایی از آرای محاکم
۱۰۲ ۴۳. به وسیله بودن تعهد فروشنده به اخذ پایان کار
۱۰۳ ۴۴. به وسیله بودن تعهد فروشنده به وصل برق
۱۰۴ ۴۵. تعهد فروشنده به اخذ پایان کار و امضای سند رسمی
۱۰۹ فصل چهارم: تمیز ظاهر تعهد از حقیقت اجرای آن
۱۱۱ مبحث نخست: کلیات موضوع
۱۱۱ ۴۶. تفکیک روح تعهد از ظاهر آن

.....	۱۱۲	مبحث دوم: تحلیل گزیده ابی از آرای محاکم
.....	۱۱۲	۴۷. تفاوت واقعیت و ظاهر حضور در دفتر خانه اسناد رسمی
.....	۱۱۴	۴۸. تعهد به خرید قنات
.....	۱۱۹	فصل پنجم: تعدیل وجه التزام
.....	۱۲۱	مبحث نخست: کلیات موضوع
.....	۱۲۱	۴۹. مفهوم تعدیل
.....	۱۲۲	۵۰. بررسی امکان یا عدم امکان تعدیل وجه التزام
.....	۱۲۵	۵۱. مبانی تعدیل وجه التزام در فقه و حقوق موضوعه
.....	۱۳۰	مبحث م: واکاوی یک دادنامه
.....	۱۳۰	۱۲. توجه به درصد تقصیرات متعهد و متعهد له در اخذ پایانکار
.....	۱۳۵	فصل ششم: بررسی قابلیت جمع اصل تعهد و وجه التزام آن
.....	۱۳۷	۵۲. مبانی تعیین وجه التزام در قرارداد
.....	۱۳۸	۵۴. تحلیل صورتی چهارگانه پیشین
.....	۱۳۹	۵۵. تحلیل آرای تالی در رد جمع وجه التزام و اصل تعهد
.....	۱۴۱	۵۶. تعیین ضوابط و قواعد در جمع وجه التزام و اصل تعهد
.....	۱۴۶	۵۷. گزارف شدن منبع وجه التزام در اثر گذشت زمان
.....	۱۴۸	۵۸. واکاوی یک دادنامه: تعیین خسارت رای امضای سند رسمی
.....	۱۵۰	۵۹. امکان یا عدم امکان جمع اصل تعهد و التزام قراردادی
.....	۱۵۳	فصل هفتم: تمیز عقود ربوی از قرض و وجه التزام
.....	۱۵۵	مبحث نخست: کلیات موضوع
.....	۱۵۵	۶۰. طرح بحث
.....	۱۵۵	۶۱. تعریف عقد قرض
.....	۱۵۶	۶۲. تعریف مضاربه و وجه تمایز آن از ربا
.....	۱۵۸	۶۳. قرض الحسنه، مضاربه و ربا در آیات قرآن
.....	۱۶۱	۶۴. قرض الحسنه، مضاربه و ربا در احادیث
.....	۱۶۴	مبحث دوم: تحلیل گزیده ابی از آرای محاکم
.....	۱۶۴	۶۵. واکاوی یک دادنامه درباره خسارت تأخیر در عقد قرض
.....	۱۶۵	۶۶. تحلیل رأی
.....	۱۷۰	۶۷. تفاوت مضاربه و ربا در تعیین سود
.....	۱۷۲	۶۸. تحلیل دادنامه
.....	۱۷۶	۶۹. وجه التزام مازاد بر شاخص رسمی بانک مرکزی
.....	۱۷۹	فصل هشتم: وجه التزام در تعهدات نامقدور
.....	۱۸۱	مبحث نخست: کلیات موضوع

- ۱۸۱..... ۷۰. مفهوم « مقدور بودن » تعهد.....
- ۱۸۴..... مبحث دوم: واکاوی یک دادنامه.....
- ۱۸۴..... ۷۱. گردشکار و رای.....
- ۱۸۶..... ۷۲. تحلیل آرای بدوی و تجدید نظر.....
- ۱۸۹..... فصل نهم: نگاهی جامع به شروط مشروعیت وجه التزام.....
- ۱۹۱..... ۷۳. مفهوم « شروط مشروعیت دریافت وجه التزام ».....
- ۱۹۲..... مبحث نخست: قانونی بودن اصل قرارداد.....
- ۱۹۲..... بند اول: وجه التزام در عقود باطل.....
- ۱۹۲..... ۷۴. مفهوم قرارداد صحیح و قانونی.....
- ۱۹۲..... ۷۵. شروط عمومی صحت قرارداد.....
- ۱۹۳..... ۷۶. شرط اختصاصی صحت قرارداد.....
- ۱۹۸..... ۷۷. تمیز شرط خسارت در عقد باطل « از » خسارات ناشی از بطلان «.....
- ۲۰۰..... ۷۸. تمیز « شرط » و « ادعای بطلان » جهت مطالبه خسارات.....
- ۲۰۱..... بند دوم: وجه التزام در عقود انحلال و انفساخ یافته.....
- ۲۰۱..... ۷۹. تبیین سنده کی.....
۸۰. شرط وجه التزام تعدد فسخ با تلف مورد معامله قبل قبض (ماده ۳۸۷ ق.م.).....
- ۲۰۲..... ۸۱. شرط وجه التزام عقباتی نسخ شده.....
- ۲۰۳..... ۸۲. شرط وجه التزام ضمن حد اقاله شد.....
- ۲۰۴..... ۸۳. شرط وجه التزام ضمن عقود فسخ شد با اختیارات.....
- ۲۰۶..... ۸۴. وجه التزام بابت خسارات ناشی از انحلال و انفساخ.....
- ۲۰۷..... مبحث دوم: سایر شروط مشروعیت وجه التزام.....
- ۲۰۷..... ۸۵. توجه به حق حبس مشروط له وجه التزام.....
- ۲۰۸..... ۸۶. فقدان قوه قاهره در تعهد به نتیجه.....
- ۲۰۹..... ۸۷. اثبات تقصیر متعهد در تعهد به وسیله.....
- ۲۰۹..... ۸۸. بدل نبودن وجه التزام از اصل تعهد.....
- ۲۱۰..... ۸۹. ربوی نبودن وجه التزام.....
- ۲۱۲..... ۹۰. مقدور بودن اصل تعهد.....
- ۲۱۵..... مسائل امتحانی.....
- ۲۴۵..... منابع.....
- ۲۶۰..... فهرست لغات و اصطلاحات به زبان انگلیسی.....

دبیاچه آقای دکتر نجات علی الماسی

در تالیف کتب و مقالات حقوقی، مولفانی که بتوانند نتایج تحقیق خود را به شیوه کاربردی همراه با مقایسه تحلیلی رویه قضایی موجود به رشته تحریر درآورند و با برقراری ارتباط بین «کاخ دادگستری» و «مدرسه حقوق» به «حقوق زنده و پویا» دست یابند، اثرشان دارای امتیازی دستان و جاودانه برای آیندگان خواهد بود زیرا این در این گونه تالیفات به سمت پیشرفت و خردمندی دادرسی عادلانه» گام برداشته ایم.

کتاب حاضر که به نام «ساله علمی در وجه التزام» توسط آقای محمد خاکباز به رشته تحریر درآمده است مانند سایر رشته‌هایشان دارای این ویژگی بارز «علمی و کاربردی بودن» می‌باشد. مولف برای نخستین بار در حقوق خصوصی ایران، به طور قاعده مند تمام قواعدی که یک قاضی یا وکیل در دعاوی وجه التزام باید آنها را مورد بررسی قرار دهد؛ در فصول مختلف کتاب جمع آوری نموده تا حقوقدانان از ظاهر ماده ۲۳۰ ق.م.دچاره اشتباه نشده و در رسیدگی به این دعاوی تمام رتبه‌ها مرتبط با آنها که به مانند پیچ و مهره یک دستگاه با اصل دعوا در ارتباط می‌باشد، مورد توجه قرار دهند. امید است تلاش بدیع و تازه مولف در این رساله کامل و عمیق تر شده و ابواب دیگری نیز یابد.

در پایان آرزو مندیم این اثر و سایر آثار علمی گرانقدر محمد خاکباز به اردانشجویان مستعد بنده در دوره دکتری می‌باشند، مورد دقت و استفاده علمی دانشجویان حقوق، وکلا، قضات دادگستری در این عصر و نسل‌های بعد واقع شده و آثاری جاودانه برای حرکت به سمت عدالت قضایی در دادگستری و مطالعات «علمی کاربردی» در دانشکده‌های حقوق باقی بماند.

دکتر نجات علی الماسی

استاد دانشگاه تهران

سخن مؤلف با خوانندگان

مآهده و بررسی دعاوی و روابط حقوقی متعدد مردم در زمینه وجه التزام و نکاتی که هر یک از ما به این مسائل به آنها می‌رسیدم؛ مرا بر این داشت تا با جمع آوری آن نکات رساله ای در این باب به رشته تحریر درآورم. قبل از ورود به مطالعه و بررسی کتاب توجه به نکات زیر لازم است:

۱- مسند قانون وجه التزام

مهمترین مستند فقهی وجه التزام در حقوق ما ماده ۲۳۰ ق.م است. این ماده نه وجه التزام را تعریف کرده و نه اسامی آنرا به تفصیل بیان نموده است که البته از این جهت خردی بر تدوین کنندگان تغییر و رزانه قانون مدنی نیست زیرا لازم نیست تا قانون گذار برای تمام موضوعات و پررشته‌های جزئی زمان خود و بعد از خود مواد متعددی تصویب کند بلکه حل و فصل بسیاری از مسائل حقوقی در گرو استنباط و استدلال حقوقدانان از اصول کلی حقوق است.

۲- دلیل تالیف

در چند سال اخیر با مطالعه و بررسی پرونده‌های متعددی که در این مورد وجود داشت به این نتیجه رسیدم که حل و فصل عادلانه و اصولی دعاوی وجه التزام، محتاج ترسیم ضوابط و قواعدی است که راهگشای قضات، وکلاء و سایر حقوقدانان در این مساله باشد. قواعدی که هم منطبق با عدالت است و هم در چهارچوب اصول کلی حقوقی توجیه می‌شوند زیرا ظاهر ماده ۲۳۰ ق.م و هم چنین مطالب کلی و پراکنده و آرای متفاوتی که در این زمینه صادر شده است؛ نمی‌تواند به تنهایی راهگشای کلی و کامل در تمام دعاوی باشد بعنوان نمونه همه می‌دانیم «صرف اثبات تخلف» برای مطالبه وجه التزام کافی است ولی تا کنون ورود عمیق به این موضوع پیدا نکرده ایم.

اگرچه مطالب این رساله نیز نمی‌تواند جامع افراد و مانع آغیز در این زمینه باشد ولی می‌تواند چراغ راهی در ذهن سالکان راه حق و عدالت باشد.

۳- نمایی از مطالب کتاب

در این کتاب سعی شده است که ابتدا کلیاتی راجع به وجه التزام بیان شود و سپس به جزئیات شرایط مشروعیّت مطالبه وجه التزام پرداخته شود بعنوان نمونه باید به تعهد متقابل مشروطاً که در تعهد موضوع وجه التزام توجه شود یا مرزباین قرارداد ربوی و وجه التزام تشخیص داده شود یا اینکه بدانیم به وسیله یا به نتیجه بودن تعهد چه اثری در اصل وجه التزام دارد و امثال آن. در پایان هم به نتیجه گیری کلی پرداخته می‌شود.

محمد خاکباز

مدرس دانشگاه

دانشجوی دکتری حقوق خصوصی